

MAARIAN KIRKKOMAA

*Aikamatka halki
pitäjän historian*

TERVE, MAARIA!

Maarian keskiaikainen kivikirkko

tunnetaan myös seudun ikaikaisen nimen mukaan Röntämäen kirkkona. Kirkko on rakennettu vanhaa perinnettä seuraten itä-länsisuuntaisesti. Altari sijaitsee itäpäädyssä, auringonnousun ja vertauskuvallisesti Kristus-valon suunnassa.

Tässä kirjasessa esitellään osa Maarian kirkkomaan hautamuistomerkeistä. Hautojen sijaintia hahmotetaan ilmansuuntien avulla. Esitteen lopussa on luettelo esitellyistä haudoista sekä kirkkomaan kartta.

Esite aloittaa kierroksen kirkon sisältä, sakaristosta, kirkon vanhimman hautakiven ääreltä. Sieltä edetään kirkkosalin itäpäättyyn, josta siirrytään salin poikki läntiselle ovelle. Kierros jatkuu ovelta kirkkomaalle kiertäen kirkkoa vastapäivään. Lounais- ja eteläpuolen kautta kuljetaan hautausmaan kaakkoisosaan ja itäisivulle. Koillis- ja pohjoispuolella tutustutaan sankarihautoihin, muistolehtoon ja uurnahautausmaahan. Kierros päättyy kirkkomaan luoteisosaan, Baerin hautakappelin ja Wäinö Aaltosen haudan äärelle.

Hautamuistomerkit opastavat kulkijaa maarialaisten ja heidän pitäjänsä historiaan. Tervetuloa aikamatkalle.

” Oikea kun on usko,
vainajilla ei ole huolta,
he ovat Herralle luvattuja.
He eivät ole kuolleita
vaan nukkuvat.”

*Teksti apteekkari E. G. Malckerin
hautakivessä*

Kuva: Anne Kiiski

SISÄLLYS

<i>Terve, Maaria!</i>	2
<i>Hautakiviä kirkon sisällä</i>	4
<i>Hautausmaa kirkon ympärillä</i>	7
<i>Kirkon ovelta lounaaseen</i>	8
<i>Kaksi kirkkoherraa</i>	13
<i>Maaherran hautaholvi</i>	17
<i>Maarian tilojen omistaja</i>	18
<i>Turkulaisten mahtimiesten hautoja</i>	21
<i>Bonsdorffin hautakappeli</i>	24
<i>Muistomerkkejä pohjoispuolella</i>	25
<i>Sankarihaudat</i>	28
<i>Muistolehto ja uurnahautausmaa</i>	29
<i>Baerin hautakappeli ja vaivaisukko</i>	30
<i>Akateemikon leposija</i>	31
<i>Lähdekirjallisuutta</i>	33
<i>Hautaluettelo</i>	34
<i>Kirkkomaan kartta</i>	35

Kannen kuva:

Karjalaan jääneitten muistomerkillä laulaa taitelija Antti Louhiston muovailema lintu.

Julkaisija: Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymä
ISBN 978-952-99828-2-0

Työryhmä: Tapio Jokinen, Riikka Kaisti,
Kimmo Loukiala, Sirkka Rantanen,
Jarmo Suomala, Raimo Uusikartano

Teksti: Hannu Laaksonen, Tytti Issakainen
Suomennokset: Sirkka Rantanen (ruotsi),
Dmitri Ovtchinnikov (venäjä)

Valokuvat: Dmitri Ovtchinnikov
Taitto: Erkki Kiiski

Paino: Jaakkoo-Taara Oy Painoprisma

 Omistettu kulttuurihistorioitsija, FL Hannu Laaksosen (1955–2010) muistolle. Tämä esite jäi hänen viimeiseksi kirjalliseksi työksi.

HAUTAKIVIÄ KIRKON SISÄLLÄ

Maarian kirkon sakariston seinää

vasten on pystytetty pahoin kulunut hautakivi, joka levenee ylöspäin.

Keskelle kiveä on kaiverrettu teksti:

IH(esus) C(hristus)

Kiveä kiertää nauhana kirjoitus:

ANNO DOMINI MILLESIMO DUCENTESIMO

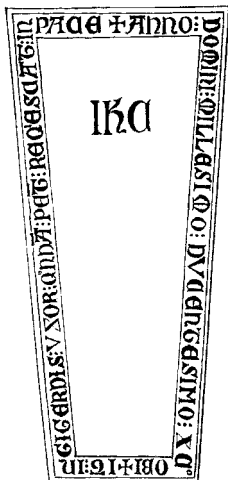
XC°OBIIT INGIGERDIS UXOR Q°NDA PET

REQ°ESCAT IN PACE.

”Herran vuonna 1290 kuoli Ingigerdis, muinoin Pietarin vaimo, levätköön raubassa.”

Tätä Turun vanhinta hautakiveä ei pysty enää lukemaan, mutta teksti on tallella neljässä eri piiroksessa, joista vanhin on Elias Brennerin piirros vuodelta 1671.

Hautakiven ajoitusta vahvistaa kolme piirrettä. Ensiksi, reunakirjoituksella varustetut hautakivet olivat uusi ilmiö Ruotsin alueella hiukan ennen vuotta 1300. Toiseksi, kiven keskuskuviota vastavaa koristelua ei käytetty ennen 1200-luvun loppua. Lisäksi tekstin alussa oleva ”anno domini” esiintyy ensimmäisen kerran Gotlannissa vuonna 1289.

Kuva: Timo Jakonen

Vuonna 1804 kivi siirrettiin sakariston lattiasta kirkon pääoven kynnyskiveksi. Siinä se sijaitsi vuosisadan loppupuolelle, kunnes palasi sakaristoon.

Vanhuudellaan kivi on herättänyt myös kansan huomiota ja se on liitetty Rääntämäen kirkon rakennushistoriaan. Daniel Juslenius kertoo kansantarinasta, jonka mukaan kirkon rakennutti Inkeri, kristinuskoon kääntynyt ylhäinen nainen. Tarina viitanee Koroisten niemellä

sijainneeseen kirkkoon, josta Jusleniuksen aikalaisilla ei ollut tietoa. Juslenius päätteli Pyhän Maarian kirkon tarkoittavan nykyistä Maarian kirkkoa. Joka tapauksessa Inkeri oli yksi varhaisimmista nimeltä mainituista turkulaisista, Koroisissa tai lähiseudulla asunut rikas nainen Ingigerd. Koska hautakivi on luultavasti Gotlannissa tehty, Ingigerd on ollut varakkaan miehen puoliso tai äiti.

Kirkon kuoriosan lattiasa on kaksi hautakiveä. Ne ovat 1600–1700-luvulta. Vanhemmassa kivilaatassa on vain seppelöidyt kirjaimet SB (Sepulchrum Bäck). Se sijaitsi aikoinaan Bäck-suvun hautakammion päällä. Bäck i Finland -suku oli laajalti levittäytynyt Varsinais-Suomeen Lokalahden, Loimaan ja Kemiön seuduille 1600- ja 1700-luvuilla.

Nuoremman kivilaatan keskustaa kiertää kehänä kirjoitus: ”Denne Steen / och Lägerställe / Hörer Häradsfoug / den Johan Nyholms / arfwingar till.” Nyholm omisti 1700-luvun alkuvuosina Paattisten Kreivilän kartanon.

Kirkkosalin eteläisellä seinällä entisen papinoven kohdalla on mustasta graniitista hiottu kivi, johon on kaiverrettu teksti:

PEHR KALM

NATUS 1716 DENATUS 1779

IN ACADEMIA ABOENSI PROFESSOR OECONOMIAE

PASTOR ECCLESIAE SANCTAE MARIAE.

”Pehr Kalm, syntynyt 1716, kuollut 1779, Turun Akatemiassa taloustieteen professori, Pyhän Maarian seurakunnan pastori.”

Svenska Litteratursällskapet kiinnitti laatan kuulun tiedemiehen muistoksi vuonna 1929, jolloin oli kulunut 150 vuotta Kalmin kuolemasta. Laatta ei kerro Kalmin haudan tarkkaa sijaintia, koska tieto hautapaikasta on hävinnyt.

Maaria oli Kalmin palkkatuloja tuova anneksiseurakunta vuodesta 1763. Yhden merkittävistä puutarhoistaan hän istutti Maarian pappilan ympärille.

Myös pohjoisella seinällä on entisen kirkkoherran muistotaulu:

”Jaakko Suomalainen / Finno / Maarian kirkkoherra / Yxi Wähä Suomenkielinen / Wirsikirja / 1580–82”

Muistomerkki tehtiin 1950-luvun alussa Finnon ammattitoverin, kirkkoherra, virsirunoilija Jaakko Haavion aloitteesta. Taiteilija Jussi Vikainen suunnitteli sen Kärsämäen mustasta graniitista. Finnon hauta on Turun tuomiokirkossa.

● **Pehr Kalm** oli eläessään ja kauan sen jälkeenkin kansainvälisesti maineikkain suomalainen. Luonnontieteilijä Carl von Linnén oppilaana ja ystävänä Kalm teki kolme vuotta kestäneen tutkimusmatkan Amerikkaan 1700-luvun puolivälissä.

Kalm tutki matkallaan kasveja ja määrittäi noin sata uutta lajia. Hän teki tarkkoja muistiinpanoja luonnosta, rakennuksista ja elämäntavoista matkakirjaansa, joka käännettiin monille kielille. Hänen kuvaustaan Niagaran putouksesta käytettiin oppikirjoissa, ja niin tämä luonnonihme tuli tunnetuksi Amerikassa ja Euroopassa.

Pehr Kalm toi matkaltaan siemeniä ja kasveja, joiden kasvatusta hän kokeili puutarhoissaan. Eräs kasveista oli villiviini, joka hänen ansiostaan levisi Suomeen. Maarian pappilan piharakennusten seinillä kipeilevä villiviini saattaa olla Kalmin tuoman kasvin jälkeläinen.

● **Jaakko Finno** (1540–1588) tuli Maarian kirkkoherraksi vuonna 1578. Wittenbergissä ja Rostockissa opiskellut Finno toimi Turun katedraaliskoulun rehtorina ja tuomiokapitulin johtavana teologina.

Finno sai kuningas Juhana III:lta tehtävän kääntää ”muutamia hyviä ja hyödyllisiä” kirjoja suomeksi. Kunigas – aiemmin Suomen herttua – suosi kansankieltä. Hän sanoi pyrkivänsä eroon siitä, että kansa kuuntelisi mesua mitään ymmärtämättä kuin lehmä auringonpaisteessa.

Rukouskirjan ja katekismuksen lisäksi Finno kokosi ensimmäisen suomenkielisen virsikirjan. Finno halusi, että suomalaiset laulaisivat niin kuin saksalaiset: kirkkoissa, kouluissa, kodeissa, juhlissa, matkoilla. Vuonna 1583 ilmestyneeseen kirjaan tuli 101 vörttä.

Teos vastasi suureen tarpeeseen, sillä suomeksi oli ollut vain joitakin lähinnä pappien laulamia messuvirsisiä. Kirja myytiin hetkessä loppuun. Sananmukaisesti se kului käsissä: teoksesta ei ole säilynyt yhtään ehjää kappaletta. Finnon työ loi virsilaululle vahvan perinteen.

HAUTAUSMAA KIRKON YMPÄRILLÄ

☛ **Hautausmaa kirkon ympärillä** on ikimuistoinen. Vuosisatoja se palveli varsinkin köyhimpien maarialaisten ja satunnaisten kulkijoiden hautapaikkana. Varakkaat talolliset, porvarit ja kirkkoherrat perheineen haudattiin kirkon lattian alle.

Ajankohtana, jolloin kirkkomaasta tuli koko kansan hautausmaa, voidaan pitää piispa Jakob Haartmanin 8.12.1780 toimittamaa Maarian seurakunnan piispantarkastusta. Sen yhteydessä piispa ehdotti pitäjän herrasväen kannattamana, että seurakuntalaiset luopuisivat hautaamasta vainajia

kirkon lattian alle. Piispa ehdotti myös, että kirkkomaalle rakennettaisiin muurattu hauta, jotta kirkko saisi tuloja. Lisäksi seurakunnalle jäisi oikeus tehdä sukuhautoja. Mutta pitäjänkokouksessa ajatusta vastustettiin vedoten seurakunnan muihin menoihin. Puheenjohtaja, pastori Zidbäck sai sen vuoksi siirretyksi aloituksen myöhempään ajankohtaan. Lopulta kirkkoon hautaamisesta luovuttiin vuonna 1804.

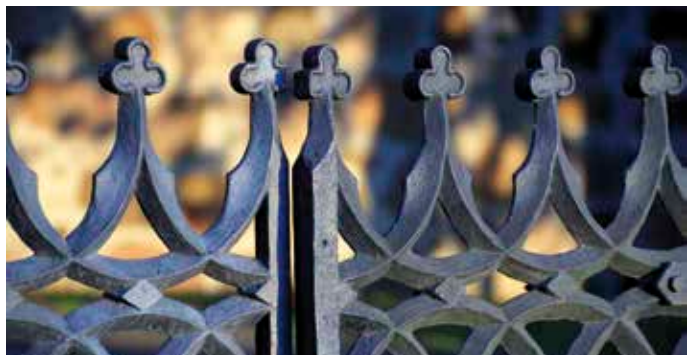
Kirkko oli ympäröity luonnonkivistä tehdyllä aidalla, johon arkkitehti Charles Bassi suunnitteli kaksi porttia vuonna 1803. Nälvävuotena 1867

seurakunta toimitti rautaiset helat läntiseen porttiin, mutta he ”jättivät pohjanpuoleisen portin sikseen nykyisen köyhän ajan tähden”. Läntisen portin puuhelat siirrettiin pohjoiseen porttiin.

Uuden terveydenhoitoasetuksen tullessa voimaan vuonna 1890 hautausmaan katsottiin olevan liian keskellä asutusta, ja se oli vuosikymmeniä hautauskiellossa. Nykyisin alkuperäisellä kirkkomaalla saa jälleen haudata vainajia vanhoihin sukuhautoihin, joita on hieman yli 200.

Kirkkomaan hautauskiellon vuoksi pappilan peltojen pohjoispuolelle raivattiin uusi, niin sanottu Keskinen hautausmaa, joka vihittiin käyttöön vuonna 1890. Sen siunauskappeli on vuodelta 1892. Tämäkin hautausmaa on pieni, ja siksi sinne voidaan nykyään haudata vainajia vain vanhoihin sukuhautoihin tai seurakunnalle palautuneisiin hautoihin. Hautojen lukumäärä on noin 870.

Nykyisin tärkein Maarian hautausmaista on Kärämäen hautausmaa, joka perustettiin vuonna 1913 Hiisin talon alueelle. 8,9 hehtaarin suuruisena se on Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymän toiseksi laajin hautausmaa. Arkkitehti Heikki Sarainmaa suunnitteli sinne siunauskappelin vuonna 1980.

KIRKON OVELTA LOUNAASEEN

☛ **Kirkon läntisen sisäänkäynnin luota** näkyy kaksi muistokiveä. Pohjoispuolella sijaitsee Karjalaan jääneitten muistomerkki vuodelta 1955. Sitä koristava, kivelle kauniisti laskeutunut lintu on kuvanveistäjä Antti Louhiston käsialaa.

Sisäänkäynnin edessä seisova paasi on omistettu muualle haudattujen muistolle. Sen punertavaan graniittiin on suomeksi ja ruotsiksi kirjoitettu säe psalmista 90 ja teksti ”*Läheisen muistoksi*”.

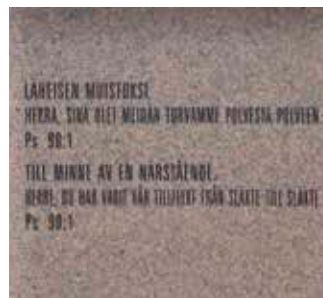
Ovelta vastapäivään kuljettaessa edessä on ensimmäisenä Marjasten sukhauta. Matti Vilhelm Marjanen (1856–1931) oli Maarian seurakunnan pitkäaikainen kanttori. Hän isännöi Prusin maatilaa. Prusi oli syntynyt vuonna 1557 tehdyssä Rantämäen

kylän tilajaossa, jolloin kylän muodosti kolme tilaa: pappila, Prusila eli Prusi ja Räämä. 1700-luvulle asti Prusi pysyi kruununtalona. Vuonna 1747 puolet talosta osti Heikki Matinpoika ja vuonna 1779 toisen puolen Daniel Juhonpoika.

Matti Marjasen puoliso Emilia s. Löytty (1868–1944) oli kirkkoherra Tallgrenin lasten rakastettu hoitaja ja taitava tarinankertoja. Esseisti, lausuja Kaarlo Marjanen (1899–1984) peri äitinsä ilmaisun lahjat ja vaikutti suomalaisen lausuntataiteen kehittäjänä. Sukuhaudan vieressä kohoava harmaa paasi on pystytetty Marjasten esikoiselle, ylioppilas Vilho Marjaselle (1896–1918), joka kaatui sisällissodassa Tampereella Ratinan taistelussa.

Marjanen

Marjanen

Erich

Erich

Kihlberg

Antintytär

Lindström

Kirkkomaan lounaisnurkassa erottuu punagraniittinen, suorakaiteen muotoinen Josef Kihlbergin (1881–1942) hautamuistomerkki. Sen takana on kauniisti suippenevan graniittipylvään päässä avonainen uurna ja pylväässä nimi Kristina Maria Erich (1823–1875). Samaan kiveen on saanut nimensä Johan Gustaf Erich (1862–1878), jonka ilmoitetaan kuolleen ”Englannin rannoilla”. Vieressä maassa makaa pieni laatta: ”Bröderna Theodor och Ruben Erich”.

Seuraavassa hautarivissä on mainittu nimeltä kaksi maarialaista maatilaa. Valurautaisessa ristissä lukee: ”Tässä lepää Ylikonsan emäntä Sofia Wilhelmina Antintytär” (1852–1889). Lähinnä kirkkoa seisovassa jyrkässä kivessä on teksti: ”Tässä lepää Ruohonpään Keskiatalon isäntä Johan Lindström” (1819–1890). Ruohonpään Keski-talo oli aiemmin henkirakuunarykmentin vartio-komppanian kapteenin talo. Nykyisin Ruohonpää on pohjoisen kaupunginosan nimi Turussa.

Turun Piirin Palopäälystöyhdistys pystytti muistomerkin kahdelle tulipalossa menehtyneelle palomiehelle, Helge Laurenille ja Turkka Halmeelle.

Suurikokoinen muistokivi kertoo kahden palomiehen, Helge Laurenin ja Turkka Hurmeen, kuolemasta suuren tulipalon aiheuttamassa räjähdyksessä. Se tapahtui elokuun 12. päivänä vuonna 1955 Liedon Sikilän kylässä Maen tilalla. Turun Piirin Palopäälystöyhdistys lahjoitti muistomerkin ja huolehtii sen vaalisesta. Kiveen kaiverretun kuvan on suunnitellut taiteilija Voitto Vikainen.

Palomiesten kiven takana on Rantasten sukuhauta, jossa lepää Vieno Rantanen (1909–1977), Maarian VPK:n päällikkö vuosina 1947–1965. Varsinaiselta toimeltaan Rantanen oli Maarian poliisi, jonka uurastuksen tuloksena syntyi Maarian VPK:n uusi toimitalo vuonna 1962. Palokuntaate oli myötäsentyistä koko Rantasten suvulle.

Rantanen

Myös Aune Rantasen (1918–2008) avioliitto Vienon kanssa vei hänet ravintola-alan ammattilaisena hoitamaan Maarian VPK:n tarjoilua. Hän huolehti häistä, perhejuhlista ja valtakunnallisista palokunnan tilaisuuksista pari vuosikymmentä.

Vieressä on Rämän tilan omistajien perhehauta: Lauri Hemming Laine (1906–1980) ja Laura Mandi Laine (1907–1968). Rämän tila syntyi samassa tilajaossa kuin Prusikin vuonna 1557. Se oli kruununtila, joka luovutettiin vuonna 1644 akatemian palkkatilaksi. Rämän suuri maatalo sijaitsi kirkon pohjoispuolella pappilaa vastapäätä. Rämän ja pappilan rakennusryhmät lehtipuineen muodostivat komean portin Turusta maantietä pitkin saapuville. Talo siirtyi 1900-luvun lopulla kaupungin omistukseen ja purettiin.

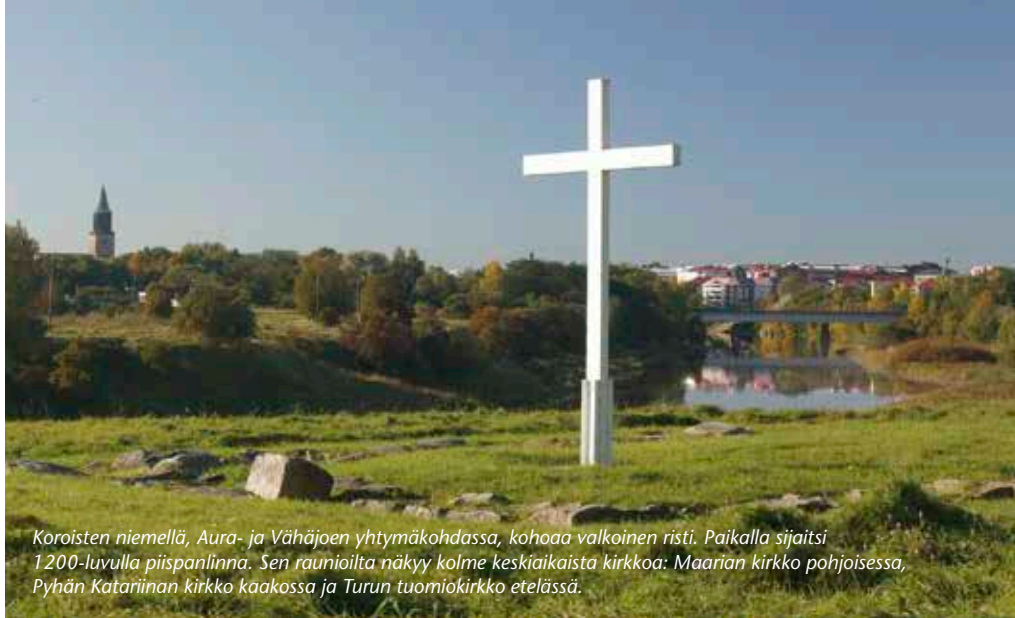
Laine

Aivan kiviaidan kyljessä, Maunu Tavastin kadun tuntumassa Koroisten sukuhauta kertoo seudun vanhasta maatilasta. Haudassa lepäävät Matti Heikinpoika (1848–1927) ja hänen Koroisissa syntynyt vaimonsa Johanna Matintytär (1855–1887). Matti ja Johanna ottivat sukunimekseen tilan nimen.

Johanna kuoli synnytykseen, ja Matti avioitui hänen sisarensa, Serafia Matintyttären (1863–1951), kanssa. Heidän tyttärensä Sally Valpurin (1989–1977) aviomies, rymättyläläissyntyinen Frans Eemil Laine (1892–1959) jatkoi alueen peltojen viljelyä ja perusti Koroisten kauppapuutarhan. Haudan ääressä surevan tytön patsas on Kaino Karttusen käsialaa.

Koroinen

Koroisten niemellä, Aura- ja Vähäjoen yhtymäkohdassa, kohoaa valkoinen risti. Paikalla sijaitsi 1200-luvulla piispanlinna. Sen raunioilta näkyy kolme keskiaikaista kirkkoa: Maarian kirkko pohjoisessa, Pyhän Katariinan kirkko kaakossa ja Turun tuomiokirkko etelässä.

● **Koroisten** sukuhautalta levittäytyy näkymä etelään pelloille, joita suku vuokrasi ja viljeli vuodet 1834–2004. Alueella on asuttu ja käyty kauppaa jo yli tuhat vuotta sitten.

Aurajoen ja Vähäjoen yhtymäkohdassa, Koroisten niemellä, sijaitsi 1200-luvulla Suomen hallinnon ja kirkon keskus piispanlinnoineen ja -kirkkoineen. Koroinen on Turun syntysija.

Keskiajalta 1600-luvun loppupuolelle niemeä ympäröivä Koroisten maatila toimi piispojen palkkatilana. Kulloinenkin piispa sai elantonsa tilan tuotosta. Tilaa hoitivat lampuodit, mutta piispoista ainakin Konrad Bitz ja Maunu Särkilahti myös asuivat siellä 1400-luvun lopulla.

Koroisten tila oli kirkon omistuksessa aina vuoteen 1932, jolloin se siirtyi valtiolle ja vuonna 1985 Turun kaupungille. Nykyisin Koroisten talossa toimii Turun ammattikorkeakoulun luonnonmateriaalien osamiskeskus.

Räimän tilan hautaa vastapäätä oleva pieni kivistä kertoo Hulda Sipposta (1896–1941) ja hänen sisarestaan Hilda Kristiina Sipposta (1893–1965). Hilda Sippo oli Maarian seurakunnan diakonissa.

Rautaisia ristejä on siellä täällä jäljellä. Koristeellinen rautainen risti kätkee alleen Einar Gustaf Lindvallin (1891–1913) tomun. Samassa linjassa itään päin on yksinkertainen Johan Ernst Stenforsin (1848–1913) rautaristi.

Sippo

Toistensa kaltaiset rautaristit ovat saaneet August Sohlman (1863–1912), Marjanna Honka (1874–1912) ja Ellen Caarlotta Teräs (1896–1912). Heidän kuolinpäiviensä läheisyys – lokakuusta joulukuun – herättää ajatuksen jostain tartuntataudista.

Kirkon vieressä, hiekkakäytävän reunassa on rautaketjuin ympäröity iso hautakivi: Henrik Wiktor Wäre (1855–1913), Serafina Wäre (1858–1916) ja Seppo Sakari Salovaara (1947–2009). Sen takana pieni, viehättävä hautakivi kertoo: ”Lemmikkimme Heljä Joh. Lumme” (1909–1912).

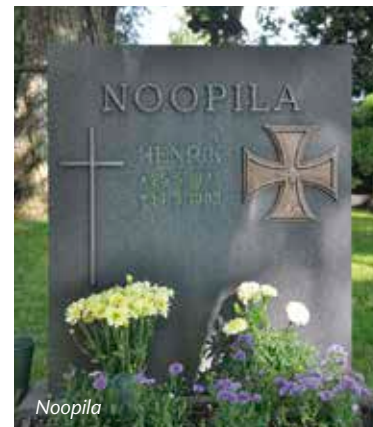
Kolmas hauta käytävän vieressä on paikannettu rautaisella ristillä: ”Tässä lepää rusthollarinleski Meltoisista Amalia Ehrlund” (1813–1883).

Wäre

Meltoinen oli henkirakuunarykmentin ratsutila, kunnes sen osti vuonna 1797 Fredrik Mondolin.

Samassa rivissä sijaitsee Henrik Noopilan (1923–1982) hauta. Muistokivessä on erikoinen rautaristi, jonka keskellä on tammenlehvä ja alasarassa vuosiluku 1813. Noopila lähti viikkoa vaille 17-vuotiaana nuorukaisena koulutettavaksi suomalaiseen vapaaehtoispataljoonaan Saksan Stralsundiin. Hän palasi kahden vuoden kuluttua haavoittumattomana kotimaahan, ja hänen komentopaikakseen tuli Maa-selkä. Luutnantti Noopilalle myönnettiin rautaristikunniamerkki. Rautaristi oli Saksalaisen ritarikunnan symbolina jo 1200-luvulla. Preussin kuningas Fredrik Vilhelm III otti sen uudelleen käyttöön vuonna 1813.

Noopila

KAKSI KIRKKOHERRAA

☛ **Kirkon eteläpuolella** sijaitsevat kahden merkittävän kirkkoherran ja heidän perheittensä haudat: Tallgrenien ja Haavioitten.

Pensasaita ympäröi Tallgrenien perhehautaus. Yksinkertaiseen ristiin on kaiverrettu ”*Rovasti, Maarian kirkkoherra Ivar Markus Tallgren*” (1850–1936). Pohjanmaalla syntynyt Tallgren tuli vuonna 1887 Maarian kirkkoherraksi. Hän oli ensimmäinen maarialaisten valitsema kirkkoherra, ja hän hoiti virkaa peräti 49 vuotta. Tuona aikana Maarian pitäjä kasvoi voimakkaasti tehtaiden ja työläisalueiden rakentamisen myötä. Tallgren oli myös valtiopäivämies ja tuomiokapitulin assessori. Hän toimi monissa kirkon luottamustehtävissä.

Hänen puolisonsa Jenny Maria Montin-Tallgren tuli tunnetuksi muinaismuistojen innokkaana harrastajana ja naisten oikeuksien puolustajana. Hänet on haudattu Raaheen.

Pariskunnan lapsista Aarne Michaël Tallgren (1885–1945) toimi Helsingin yliopiston arkeologian professorina. Suomen Muinaismuistoyhdistys pystytti haudalle arkkitehti, professori Erik Bryggmanin suunnitteleman kiven, johon on kaiverrettu sanat: ”*Tebty työ elää*”.

Kirjailija Anna-Maria Tallgren Kaila (1886–1949) oli aikansa johtava kirjallisuuskriitikko. Myöhemmin hänestä tuli arkkipiispan puoliso.

Aili Tallgren (1883–1965) on saanut nimensä samaan kiveen. Turun piirustuskoulun käyneen kuvataidon opettajan piirroksat pappilan puutarhasta kertovat ihastuttavalla tavalla sen järjestyksestä ja hoidosta Tallgrenin aikana.

Näkymä kirkolta Maarian pappilan suuntaan on säilynyt samanlaisena kuin vuonna 1908 otetussa valokuvassa. Myös arkkitehti Charles Bassin vuonna 1803 suunnittelema portaali on pysynyt entisellään yli kaksisataa vuotta.

Tien varressa Baerin hautakappelin seinustalla partioinut vaivaisukko seisoo nykyisin kirkkotarhan puolella.

● Maantie Turusta Auran kautta pohjoiseen kulki jo keskiajalla Maarian kirkon ja pappilan välistä. Nykyinen Vanha Tampereentie oikaisitiin pappilan alapuolelta vasta 1970-luvulla.

Ivar Tallgrenin aikana liikenne oli vilkas. Hevoset vetivät raskaita kuormia jatkuvana jonona Kärsämäen tiilitehtaalta Turkuun. Kuormat selvisivät tien kuoppaiseksi ja kuraiseksi. Alkoholia käytettiin runsaasti, ja niinpä ajomiehet olivat usein humalassa ja piiskasivat hevosiin vauhtia. Pappilan lapset juoksivat pihan aidalle huutamaan: "Ei saa lyödä hevosia!" Koko perhe oli eläinrakas.

Raittiusmiehenä tunnettu kirkkoherra suivaantui joskus humalaisten käytöksestä niin, että pysäytti kuorman, viilsi puukolla hevosen ohjaket poikki, raahasi ajurin pappilan liiteriin selviämään ja kaatoi viinat maahan. Tallgren oli aktiivisesti mukana perustamassa raittiusyhdistystä Maariaan.

Ivar Tallgren oli ensimmäinen Maarian seurakunnan valitsema kirkkoherra. Aiemmat kirkkoherrat olivat piispoja ja akatemian professoreita, jotka saivat Maarian palkkapitäjäkseen.

Tallgrenin aikana rakennettiin Keskinen hautausmaa ja Kärsämäen hautausmaa. Ruusutina Jenny Maria Montin-Tallgren oli innokas muinaisuuden harrastaja. Hänen aloitteestaan Koroisten niemellä tehdyissä arkeologisissa tutkimuksissa paljastuivat keskiaikaisen piispanlinnan ja -kirkon rauniot.

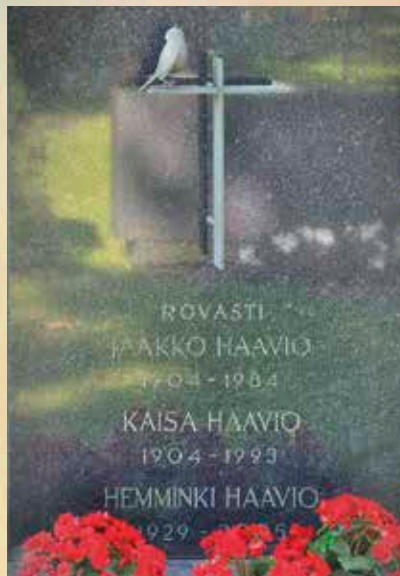
Rovasti, runoilija Jaakko Haavion (1904–1984) hauta on selätysten Tallgrenien sukuhaudan kanssa. Kirkkoherrana Haavio luotsasi seurakuntaa itsenäisen kunnan kahden viimeisen vuosikymmenen ajan 1950–1969. Hän johti valtavaksi paisunutta seurakuntaa kehittämällä ripeästi uudenlaisia toimintamuotoja, muun muassa ajaen perheneuvontatyön perustamista. Haavio kutsui rohkeasti erilaisia tahoja yhteistyöhön. Hänelle oli tärkeää liikkua ja elää seurakuntalaistensa keskuudessa. Lämminhenkinen sielunhoitaja ja syvällinen saarnamies sai ihmiset mukaan toimintaan ja kirkkopolulle.

Haavio oli tuottelias, monipuolinen kirjailija. Hän johti myös 1950-luvun lopulla virsikirjan lisävihkon uudistustyötä ja 1960-luvulla Siionin virsien uudistamista. Siksi hänen hautakivensäkin on virsikirja: kupera virsikirjanselkä on tielle päin ja kovera, avautuva puoli kirkolle päin.

Perhehaudassa lepäävät myös hänen puolisonsa Kaisa Haavio (1904–1993) ja poikansa Hemminki Haavio (1929–2005).

● *Annikka Haavio-Tapaninen kertoo kirjassaan Isäni puiden omenat, miten **Jaakko Haavion** hautajaisissa hätäntynyt peipponen lennähteli saattoväen joukossa ja istahti lopulta Haavion miniän hattuun. Saattajien mieleen nousi Haavion runo Terveisiä hautausmaalta:*

*Olin tänään hautausmaalla,
kun virkani vaati niin
– käyn monesti hautausmaalla,
se kuuluu tehtäviin –
oli esillä Raamatun sana
ja hiekka ja lapio.
Siis: ruumis haudattavana.
Vaan paistoi aurinko –
ja sinikukka loisti,
ja ruoho vihannoi,
ja peipponen oksalla toisti
virttään, joka soi
heleämmin kuin lukkarin ääni
ja papin pajatus.
Niin äkisti täytti pääni
ylpeä ajatus:
Kun minun on vuoro mennä
tähän nukkumaan,
tule, peipponen, laula! Lennä
käki kukkumaan!*

Haavio-Tapaninen kirjoittaa: "Ja niinpä me päätimme äidin kanssa tuoda peipposen pysyvästi isän haudalle. Kuvanveistäjä Antti Louhisto muovaili elävästä mallista omalla pihallaan peipposen, jonka sijoitimme ristin poikkipuulle laulamaan mustan hautakiven kupeeseen."

MAAHERRAN HAUTAHOLVI

☛ **Rauta-aita ympäröi** mielenkiintoista hautaa kirkon eteläpuolella. Ruohopäällysteisen kummunn sisälle johtaa oviaukko. Holvatus hautaholvin rakensälle Eric Wallenskiöld (Wallenius) vuonna 1839. Hän maksoi hautapaikan lahjoittamalla kirkolle hopeisen viinikannun. Wallenskiöld toimi Turun ja Porin läänin maaherrana vuosina 1822–1828 ja oli mm. Suomen Talousseuran puheenjohtajana. Turun palosta aiheutuneet erimielisyydet kenraalikuvernöörin Zakrevskin kanssa saivat hänet eroamaan virastaan.

Zakrevskin siirryttyä pois maasta Wallenskiöld tuli uudelleen valtion palvelukseen vuonna 1832. Hän toimi sittemmin hovioikeuden presidenttinä sekä senaattorina ja valtioneuvoksena. Hänet korotettiin aatelissäätyyn vuonna 1832. Hän vuokrasi kruunulta Iso-Heikkilän kartanon ja kuului sen tähden Maarian seurakuntaan. Iso-Heikkilä oli aikoinaan Turun linnankartanoita. Wallenskiöldin sukujouret johtavat Naantaliin 1500-luvulle.

Vapaaherratar Emelie Wallenskiöld maalasi ja lahjoitti Maarian kirkolle alttaritaulun vuonna 1876 tapahtuneen kirkon katon palon jälkeen. Ristiinnaulittua Kristusta kuvaava taulu on edelleen nähtävissä kirkon pohjoisseinällä.

Wallenskiöldien hautakummun yhteydessä on muutamia rautaristejä. 12-vuotiaana kuollut Henrietta Sofia El. Reuterskjöld (1816–1828) on saanut ristiinsä muistosäkeet:

*”Blomman / som föll, bar skönare uppspirat
och vid / korssets fot / ljuder den trösten: moder
gråt icke! / Vi råkas åter.”*

*Kukka, joka kuibui,
on kauniimpina puhjennut
ristin juurella.
Lobdutus kuuluu: äiti, älä itke.
Me kohtaamme jälleen.*

Toinen risti kertoo Axel Johan Conrad Reutersköldin kuolleen vain kahden kuukauden ikäisenä (1814). Kolmas risti on omistettu 17-vuotiaana kuolleelle Herbert Johan Axel Reutersköldille (1818–1836). Sen takana on kirjoitus:

*”I lifvet åt dygden och min mor / i döden åt
bimmelen och henne”.*

*Elämässä hyveellisyydelle ja äidilleni,
kuolemassa taivaalle ja Hänelle.*

Muuan kivi on omistettu laamannin puolisolle, Emilie Lagerborgille, syntyisin Jägerhorn. Hän oli syntynyt 1754 ja kuollut 1837. Hän on eräs varhaisimmista Maarian kirkkomaalla lepävistä, joka tunnetaan nimeltä. Lagerborgit olivat alun perin ruotsalainen suku, joka oli aateloitu Kaarle XII:n sotien yhteydessä. Jägerhornit taas ovat vanhaa varsinaissuomalaista sukua, jonka juuret ulottuvat aina 1400-luvulle saakka. Jägerhornit on aateloitu ainakin kaksi kertaa.

Hautakummun ja kirkon ympäryskäytävän välissä on suomenkielinen hautakivi rusthollari Johan Adaminpoika Suikkilalle (1810–1883) ja hänen puolisolleen Amalia Ottelianalle (1816–1882). Kolmas nimi hautakivessä on Amalia Serafina Pelander (1839–1885).

Suikkila mainitaan jo 1500-luvulla kirkon prebendatalona eli palkkatilana. Sittemmin se oli henkivartiorakuunain vartiokompanian ratsutila. Sen osti vuonna 1763 lakitieteen professori Olof Pryss. Tila on antanut nimen kokonaiselle kaupunginosalle, joka sijaitsee Raison rajalla.

MAARIAN TILOJEN OMISTAJIA

☛ **Kirkon seinän vierustalla** yksinäisinä kohoavat kaksi hautakiveä. Toisessa lukee: ”*Vääpeli Urbo Vuori *15.6.1886 kaatui Pihkovassa 16.10.1919 veljeskansan puolesta*”.

Viron vapaussotaan suomalaisten vapaaehtoisien joukossa osallistunut vääpeli Vuori on saanut näyttävän hautapaikan. Hänen isänsä, Kärämäen kansakoulun pitkäaikainen opettaja Juho V. Vuori (1855–1942) tunsi kaikki lähiseudun vanhemmat ja lapset – entiset oppilaansa. Vuori oli myös Rantämäen Raittiusseuran uuttera toimihenkilö.

Ellilä

Käytävän vieressä Ellilöiden perhehaudalla on suurikokoinen muistokivi. Rovasti Johan Rikhard Ellilä (1871–1932) oli Kakolan kuritushuoneensaarnaaja ja monitoiminen liikemies, joka perusti muun muassa Maarian-Kaarinan Sähkö-Osakeyhtiön vuonna 1913. Huomattava laitos toimitti sähkövirtaa moniin ympäristöpitäjiin. Sopuisa Ellilä oli arvostettu kunnanvaltuuston puheenjohtaja erityisesti poliittisesti kiihkeinä vuosina.

Samassa rivissä on rautaristi ja siinä kirjoitus: ”*Tässä lepää Jäkärälän talonomistaja Matts Adrian Suominen*” (1850–1881).

Jäkärälä oli 1500-luvulla kirkon palkkatila, 1600-luvulla kruunun prebenda ja 1700-luvulla augmentti- eli aputila henkikaartin Paimalan Junnilan ratsutilalle. Se oli itsenäinen tila jo vuodesta 1761 lähtien.

Seuraavassa ristissä kerrotaan: ”*Tässä lepää talonemäntä Amanda Maria Kohmoimen Hallisista*” (1810–1880) ja ”*Wainajan lapset Emil Ida Viktor*”. Kivinen alusta on saanut toiselle puolelleen Komoisen tyttären Olga Marian (1872–1882). Hänen isänsä Jaakko Komonen (1841–1899) nukkuu erillisen kookkaamman paaden alla. Paaden koris-

Malcker

telussa on jo aavistus uutta jugend-tyyliä. Halisten kylän asiakirjatiedot alkavat jo vuodesta 1359. Kylässä nykyisinkin sijaitseva tila, josta on käytetty nimiä Kommonen, Komoinen ja Kohmoinen, lahjoitettiin 1651 Turun maistraatin palkkatilaksi. Tilan osti vuonna 1860 Wilhelm Ernst Kallenpoika, jonka hautaa ei tältä paikalta löydy, vaikka vaimon ja lasten nimet ovat esillä.

Kookas, antiikkia jäljittelevä hautakivi kuuluu apteekkari Erik Gösta Malckerille (1807–1846). Toisella puolen kiveä on kirjoitus:

”*De som äro ut: en rätt tro / Afledne hafva ingen oro. / Dess skole vi Herren Gud lofva / de äro icke döde utan sofva.*” (Suom. s. 2)

Kirkkomaan kaakkoisessa kulmassa on useampia kiviä, joissa nimetyt ovat aikoinaan olleet suurten maatalojen emäntiä: Kastun talon emäntä Sofia

Komonen

Komonen

Lindroos

Lindroos

Simonentytär

Wilhelmina Juhantytär (1824–1872) ja hänen tyttärensä Sofia Wilhelmina (1865–1877).

Kastu mainitaan asiakirjoissa jo vuonna 1359, jolloin se myytiin tulevalle piispa Johannes Westfalenille. 1600-luvulla Kastu oli Turun kaupungin maistraatin palkkatila. 1864 talo siirtyi Vilhelm Johan Simonpojan omistukseen. Nyt Kastu on koko kaupunginosan nimenä.

Tilojen emäntiä olivat myös Mullin emäntä Ulriika Simonentytär (1821–1894), Mullin tilan ent. isännän Otto Johan Matinpojan vaimo Wilhelmina Amanda o.s. Lindroos (1864–1906) ja talonomistajat Wilhelmina Lindroos (1832–1905). Mulli oli Kaerlan kylän taloja. Se mainitaan asiakirjoissa jo 1500-luvulla. Paikka on vanhaa asuinluetta: talon mailta on tehty varhaisen rautakauden aikaisia löytöjä.

Näiden takana on hieman vanhempi risti, jossa lukee: *”Tässä lepää Hamaron Isontalon rusthollari Gustaf Adolf Gustafsson” (1827–1871), ”Autuaat Herrassa kuolleet. Ne jotka toimellisesti / waeltaneet ovat, tulevat / rauhaan ja lepäävät / kammioissansa. Es. 57:3.”*

Hamaro tunnetaan jo vuodelta 1363 todistajana eräässä Kastun talokaupassa. 1700-luvulla Hamaro oli veroratsutila henkirakuunarykmentissä. Siitä tulee Gustafssonin arvokas rusthollari-nimitys. Rusthollari oli entisiin aikoihin velvollinen varustamaan kuninkaalle ratsumiehen hevosineen.

Saman hautarivin erästä ristikä voi lukea kaveruksen: *”Talonsäntä Jubo Vilhelm Simonpoika Kastu” (1822–1867)* sekä vanhalla suomella kehotuksen: *”Ei ihmisen pidä ylöns paljo / kuoleita itkemmän sillä / he ovat lepoon tulleet.”*

”Ja vaimonsa Ulrika Sofia om.suk. Hammar” (1828–1879). Isäntä otti Kastun nimekseen ostettuun tilaan vuonna 1864.

Lähimpänä kirkkoa rivissä on risti, joka on omistettu talon emäntä Maria Josefina Antintyttarelle Toijaisista (1844–1881). Toijainen oli 1700-luvulla ratsutila numero 113.

Antintytär

Hedenström

Johanpoika

Hieman taaempänä edellisistä yksinkertaisen hautapaaden alla lepää Pitkämäen Keskitalon isäntä Johan Jakob Hedenström (1834–1897) vieressään luultavasti tyttärensä Anna Viktoria Hedenström (1867–1919). Asiakirjat tuntevat Pitkämäen kylän vuodelta 1414. Keskitalon vanha tila oli 1700-luvulla henkirakuunarykmentin vartiokomppanian parturin hevostalo.

Rivissä on vielä yksi rautainen risti: ”Tässä lepäävät talollinen *Wibtor Abraham Johanpoika Hallisten Frantsilla* (1832–1878) ja hänen vaimonsa *Wilhelmina Johantytär* (1842–1877) / heidän poikansa *Johan Arvid* (1876–1877)”.

Maatila oli jo 1400-luvulla olemassa ja Turun arkkiteinin palkkatilana. Se lahjoitettiin 1654 Turun kaupungille maistraatin palkkaamiseksi. Vuonna 1801 tila siirtyi yksityiselle omistajalle. Talollisen Wibtor Johanpojan aikana otettiin käyttöön nimi ”Frantsi” (1874).

Kauniina poikkeuksena 1800-luvun jälkipuoliskon muistomerkeistä on kapean paaden päälle asetettu, surevaa enkeliä kuvaava veistos. Paadessa on teksti: ”*Här hvilat vår lilla Anna*” (1873–1877).

Lilla Anna

TURKULAISTEN MAHTIMIESTEN HAUTOJA

☛ **Kaakkoiskulmassa** seisoo järeä, malliltaan antiikkinen, valurautainen muistomerkki: ”*Assesoren och apotbekaren Johan Julin SR (1752–1820). Dess maka Alb. Karberg (1765–1835). Deras dotter El. Margareta (1794–1825) samt 4. barnabarn.*” Sen toisella puolella lukee: ”*Här under gömmes stoftet af apotbekaren John Julins k. maka Lise Keckerman (1790–1815) och af hans 3 barn.*”

Kaakkoiskulman kiviaidan luona eräs mielenkiintoinen harmaa kivi, jonka yläosa lienee hävinnyt, julistaa seuraavaa: ”*Rum och namn / väl Herren känner / då han ropar / sina vänner*”.

*Huoneen ja nimen
Herra hyvin tuntee,
kun Hän kutsuu
ystäviään.*

Edellisen lähellä maassa makaavassa hautakivessä on varsin pitkä teksti: ”*Här hvilar / prosten och kyrkoherden / i / St. Carins / Christian Blanqvist / född d. 30 April 1773 / död d. 20. Jan. 1844, / samt / dess kära maka / Marta Sofia Palm / född d. 20 April 1770 / död d. 30. Dec. 1834*”.

Christian Blanqvist oli turkulaisen porvarin poika. Hän toimi pitkään Maarian kappalaisena kirkkohera Hällströmin aikana. Käytännössä seurakunta oli kappalaisen käsissä kirkkoherran ansioituessa tiedemiehenä ja professorina. Blanqvist avioitui Turun kappalaisen lesken, Marta Sofia Palmin, kanssa. Puolison kuoltua Blanqvist valittiin Kaarinan kirkkoherraksi vuonna 1836. Rovastin arvon saaneena hän palveli Kaarinan seurakuntaa kuolemaansa asti. Viimeiseen lepoon hän palasi rakastetun puolisonsa viereen.

● **Johan Julin** oli mielenkiintoinen henkilö, jonka pojat Johan ja Erik ulottivat vaikutuksensa monelle yhteiskunnan alueelle. Johan-pojan tytär oli marsalkka Mannerheimin äiti.

Isä-Johan, joka oli syntään ruotsalainen, muutti Ouluun vuonna 1783. Siellä hän harjoitti apteekkitointia, jonka asiakaspiiri käsitti koko Pohjois-Suomen. Hän seurasi poikaansa Johania Turkuun, missä tämä omisti akatemianapteekin. Isä-Johan osti Turun kaupunginapteekin vuonna 1814. Apteekki tunnetaan nykyisin Turun Kauppatorin apteekkina. Julin oli aikansa farmasian etevin edustaja maassamme ja innokas luonnontieteilijä. Hän lahjoitti Turun akatemialle keräämänsä huomattavan luonnontieteellisen kokoelman. Ansoistaan hänet kutsuttiin Ruotsin tiedeakatemian jäseneksi.

Hämeentullin luota Johan Julin osti tuulimyllyn, jossa hän alkoi jauhaa kiinanukuorta Turun apteekkarien tarpeisiin ja vietäväksi myös Pietarin ja Saksan suuriin apteekkeihin. Isä-Julinin kuoltua yritys siirtyi vuonna 1820 Erikille. Julinin toiminnasta nimensä saanut Kiinanmyllynkatu kulkee vieläkin yliopistollisen keskussairaalan vieritse.

Lähellä kohoaa punagraniittinen hautakivi risteineen: Ahlmanien sukhautauksia. Ahlmanit ovat usean sukupolven ajan omistaneet Metsämäen kartanon, joka on rakennettu vuosina 1756–1776. Monet suvun jäsenistä ovat vaikuttaneet opetus- ja tutkimusalalla. Pastori Johan Markus Ahlman (1858–1922) toimi uskonnon, ruotsin ja logiikan opettajana ja rehtorina Turun klassillisessa lyseossa. Hänen poikansa, kielitieteilijä ja merkittävä filosofi Erik Ahlman (1892–1952) oli professorina ja rehtorina Jyväskylän Kasvatustieteiden korkeakoulussa ja sen jälkeen Helsingin yliopiston filosofian professorina.

Kahteen maassa makaavaan, yläreunoiltaan pyöristettyyn paateen on kumpaankin kuvattu yksinkertaisen kaunis kohoristi. Kaiverrus kertoo vainajista:

C.A.Litche (1806–1866) ja hänen puolisonsa – ”hustru” – joka on täsmälleen samanikäinen kuin miehensä.

Viereisessä haudassa lepää eräs hautausmaan varhaisimpia vainajia, joka tunnetaan ja jonka hauta on säilynyt. Teksti on kulunut näkymättömiin, mutta onneksi se on talletettu muistiin: *”Kronobefällningsmannen Eric Collen, född 1732, död å Friskala gård den 19. Augusti 1811.”*

Keltaisen hautakappelin tuntumassa kivimuurin vierellä on kaksi kauppiaan haudauksia. Toisen muistokivessä teksti on rapautunut pahoin: *”Här hvilat wictualie handlanden Abraham Ponsen, född år 1762, död i Åbo den 11 Mars 1824”* ja *”Efter mödor /// och strid / vänd r. oss en salig frid / hos vår Gud en /// tid”*.

*Jälkeen vaivan ja taistelun
suo meille autuas rauha
Jumalamme luona.*

Toisessa, kookkaassa kivessä lukee: *”Hän hvilat wiktualie handlanden och en af stadens äldsta Matts Österman, född 9.8.1785, död 24.8.1854”*.

Östermanin puolison samankokoinen hautakivi sijaitsee kirkon päädystä: *”Wictualie handlanden och en av Åbo stads äldste Matts Östermans ömt älskade maka Ulrica Immalin”* (1769–1837).

Runo kertoo: ”Hon bar kämpat, hon bar vunnit / och behållit tro och bopp. / Nu bar hon sin krona funnit / efter välfullbordadt lopp.”

*Hän on kamppaillut, hän on voittanut ja säilyttänyt uskon ja toivon.
Nyt hän on kruununsa löytänyt hyvin tehdyin matkansa jälkeen.*

Mattsin ja Ulrican hautojen välissä lepää heidän tyttärensä: ”Matts Östermans st uuf dotter Johanna

Carolina Voivalin. Född den 30de September 1805 och död den 23die September 1850.”

Kivenhakkaaja lienee vahingossa nakuttanut kirjaimia väärin ja joutunut ahtamaan säkeitten loppuja kiveen: ”Till himlen för Guds vänner ärva / gen gin kort de sina Herren / känner och glömer dem ei bort”.

*Täivaassa saavat Jumalan omat lunastaa perintöösansa.
Herra heidät tuntee eikä unohda pois.*

Aivan kiviaidan vierellä maassa makaa kivi: ”Här hvilat Academie kamereraren Ant. Chr. Federley och dess dotter Antoinetta Amanda. Begge sedan Maii månad år 1819.”

Perttelissä vuonna 1761 syntynyt Federley toimi vanhan Turun akatemian virkamiehenä vuosina 1804–1819. Isä ja tytär haudattiin samaan hautaan toukokuussa 1819. Myös Anton Christofferin poika, joka oli isänsä kaima, on haudattu Maarian kirkko-tarhaan.

Federley

VENÄLÄINEN HAUTA

● Kirkkomaalla on **venäjänkielinen muistokivi**. Se on pystytetty vuonna 1810.

Kiven teksti on suomeksi: ”Tähän on haudattu Jumalan tahdosta kuolleen ratsumestarin vaimo Natalja Andrejevna Lintiljen, syntyjään Jevreinova, ruumis. Kuollut 41-vuotiaana helmikuun 18. päivänä vuonna 1810. Ikuisen muiston vakuudeksi kiitollisuudella omistaa poikansa.”

Venäjän armeija oli saapunut Turkuun kaksi vuotta aikaisemmin. Venäläisille järjestettiin ortodoksiset jumalanpalvelukset väliaikaisissa tiloissa Seipellin salissa Tuomiokirkkosillan kupeessa ja Akatemiantalossa. Ortodoksinen hautausmaa vihittiin käyttöön vasta vuonna 1823. Sitä ennen luterilainen hautausmaa sai palvella upseerin vaimon viimeisenä lepopaikkana.

Lintiljen

BONSDORFFIN HAUTAKAPPELI

☪ **Hautausmaan itämuurin vieressä** sijaitsee neoliittimuotoinen hautakappeli, jonka katto suippenee kauniisti. Rakennuksen teetti lääketieteen tohtori Johan Haartman vuonna 1782. Hän pyysi Maarian silloisen kirkkoherran, Salomon Kreanderin, välityksellä seurakunnalta lupaa rakentaa hautakappeli Suikkilan haudan viereen. Haartmania pidettiin seurakunnan arvostettuna jäsenenä. Lupa myönnettiin. Hän sai myös itse määrätä korvauksen hautapaikasta.

Maarian pitäjänkokous teki 21. helmikuuta 1796 päätöksen, että piispatar Haartman, syntyyään de la Myle, ja hänen perillisisensä saisivat ikuisen omistuksen hautakappeliin. Piispatar suoritti hautapaikan lunastukseksi Maarian kirkolle 35 riikintaalaria ja 16 killinkiä.

Maarian seurakunnan kuolleista ja haudatuista pidetyssä luettelossa kappeli mainitaan kahdeksan vainajan hautapaikaksi vuosina 1789–1869. Tosin holvissa oli vuonna 1983 kaikkiaan 17 arkkua.

Varmuudella tunnetaan kahdeksan vainajaa. Varhaisin oli professorinrouva Johanna Dorothea Lovisa Kreander, s. de la Myle, joka kuoli 27 vuoden ikäisenä synnytykseen ja keuhkotautiin. Hänet on haudattu 4.12.1789 yhdessä puolen vuorokauden ikäisen pienokaisensa Maria Catharinan kanssa.

27.10.1790 kuoli kirkkoherra Kreanderin tytär viiden vuoden ikäisenä. Neiti Eleonora Lovisa Kreander oli saanut ”kohtauksen” ja hänet haudattiin 31.10.

Vaimoiaan ja lapsiaan seurasi kirkkoherra, taloustieteen professori, ”korkeasti kunnioitettu ja laajalti tunnettu herra maisteri Salomon Kreander oltuaan tämän seurakunnan kirkkoherrana 11 vuotta sekä elänyt 37 vuotta 6 kuukautta ja 19 päivää”. Hän kuoli 20.7.1792 keuhkautiin. Hautajaiset pidettiin 25. päivä samaa kuuta. Kreander muistetaan Maarian pappilan päärakennuksen rakennuttajana.

Seuraava vainaja, teologian professori Jacob Bonsdorff, tuotiin vasta maaliskuussa 1831. Hänet siunattiin ensin Turun tuomiokirkossa ja laskettiin sitten perhehautaamaan, josta hän oli omistanut osan. Melkopian tuotiin toinenkin professori Helsingistä, lainopin professori Class Daniel Myreén. Hänet haudattiin kappelisiin 19.12.1832.

Vuoden 1842 loppukesästä hautakappelista sai sijansa Turun sihteeri Bonsdorffin lapsi. 25.2.1851 haudattiin appiukkinsa viereen Turun raatimies Adolf Reinhold Sjöstedt. Hän oli nimittäin naimisissa Jacob Bonsdorffin tyttären kanssa.

Viimeisenä mainitaan 5.8.1869 kuollut nuori William Spoo. Kappelia kutsutaan myös Spooфин, Sjöstedtin tai Haartmanin hautakapeliksi.

Bonsdorff-suku omistaa yhä hautakapelin ja on antanut varoja sen kunnostamiseen.

MUISTOMERKKEJÄ POHJOISPUOLELLA

☛ **Bonsdorffin hautakapelin** pohjoispuolella on rautaristi: ”*Tässä lepää kirkonkuudennusmies Karl Reinhold Ehrlund Meitoisten rusthollista*” (1824–1874). Meitoinen oli rustholli ja se oli vuonna 1794 ostettu verotilaksi. Kuudennusmiehet huolehtivat kirkon ja seurakunnan käytännöllisistä asioista.

Ehrlundin ristin takana on muistoristi kahdelle pienelle Hjeltille: ”*Johanna och Hedvig Hjelt, * 1858 och 1860, † 1862*”.

Sen rinnalla on tuomiorovasti Frans Wilhelm Gustaf Hjeltin (1819–1889) ja hänen puolisonsa Hedvig Johanna Teodoran, syntyisin von Hellens (1824–1901), hautakivi ja kivinen risti.

Kivi on varustettu pitkällä lainauksilla Jesajan kirjasta, Roomalaiskirjeestä ja Johanneksen evankeliumista.

Tuomiorovasti Hjelt oli syntyisin turkulainen. Hän opetti latinaa Turun lukiossa vuodesta 1845 lähtien ja hänet vihittiin papiksi vuonna 1847. Hän sai virkansa puolesta Maarian palkkapitäjän kirkkoheranviran vuonna 1860.

Hjelt oli mukana monissa julkisissa tehtävissä valtiopäivillä ja Suomen Talousseurassa. Hänet valittiin Turun tuomiorovastiksi vuonna 1886, mutta hän kuoli jo 26.9.1889. Häntä pidettiin vapaamielisenä pappina, joka Maarian seurakunnan koulunopettajana erikoisesti pyrki tukemaan 1860-luvulla virinnyttä kansanopetusta.

Kirkon seinustalla on rouva Östermanin muistomerkin vieressä maan tasalla kulunut kivi, jonka teksti on säilynyt asiakirjoissa: *”Här hvilat handelsmannen Jacob Elfving, född 1745, död i Åbo 1793”*. Se on koko kirkkomaan vanhin hautalaatta.

Bonsdorffin kappelia vastapäätä kohoaa pyöreä, aidattu kumpu, jossa seisoo yksi risti. *”Prytz’s familmjgraf 1780–1863. Saliga är de döda, som i Herranom dö!”* Prytzien aatelissuku tunnetaan jo 1400-luvulta Ruotsista. Suomeen tullut Pryss/Prytz-suku vaikutti Porissa ja Turussa 1600–1700-luvulla merkittävästi aatelismiehinä, akatemian jäseninä

ja porvareina. Suku tuli uudelleen Suomen aateliin vuonna 1800, jolloin henkirakuunarykmentin kapteeni Anders Johan Pryss (1762–1827) sai aateliarvon palkaksi työstään. Anders Johan oli professori Olof Pryssin poika ja peri isältään Suikkilan tilan vuonna 1783.

Kummun paikalla on ollut kirkkomaan kolmas kappeli, Pryssien suvun hauta, jonka rakennutti tuomiorovasti Samuel Pryss (1705–1779). Viimeinen haudaus suoritettiin vuonna 1841. Kappelin sisälle oli kannettu peräti 48 arkkua. Luultavasti kappeli tuhoutui kirkon palossa vuonna 1876.

Paraisten Kuitian kartanon arkistossa säilyneen tiedon mukaan Pryssien perhehaudassa olisi ollut ensimmäisenä vapaaherra Johan Lagerflyckt (1701–1774), Turun hovioikeuden presidentti, Friskalan kartanon omistaja.

Prytzien haudan vierellä on maassa pieni kivi. Sen teksti kertoo koruttomasti: *”Jänessaaren lapsi Frans Sargren”* (1876–77). Kiveen on merkitty virsi 509. Jänissaari sijaitsee Hirvensalon luoteisosissa meren tuntumassa. Se oli aiemmin henkirakuunarykmentin ratsutila. Varhemmin siihen kuului ns. augmenttitilana myös Sipsalon Seulu. Jänissaari siirtyi yksityiselle jo vuonna 1760.

Pikku Fransin kiven vieressä on Rothmanin perhehauta: kruununvouti Zakris Rothman

(1804–1854), hänen vaimonsa Maria, o.s. Nygren (1805–1843), myöhempi vaimonsa – *”dess sednare maka”* – Fredrika o.s. Brander (1813–1886) sekä lapset Alma, Zaida, Zakris.

Aivan kirkon koilliskulmalla, sakariston sivulla, on kivijalustalla risti. Teksti kertoo vainajan olevan Johanna Elisabeth Rancken, syntyään Ekman (1797–1846). Kyseessä on huomattavan taiteilijan, Turun tuomiokirkon pääkuorin freskot maalanneen Robert Wilhelm Ekmanin vanhempi sisar. Hän oli Maarian kappalaisen, Fredrik Wilhelm Ranckenin, puoliso. Rancken toimi pappina Maariassa 1836–1857 ja siirtyi sitten Nousiaisten kirkkoherraksi.

SANKARIHAUDAT

☛ **Maarian sankarihautausmaa** on melko suuri. Se sijaitsee kirkon koillispuolella. Tummia graniittineliöitä on seitsemässä rivissä, ja niiden alle on kätetty 111 vainajan maallinen tomu.

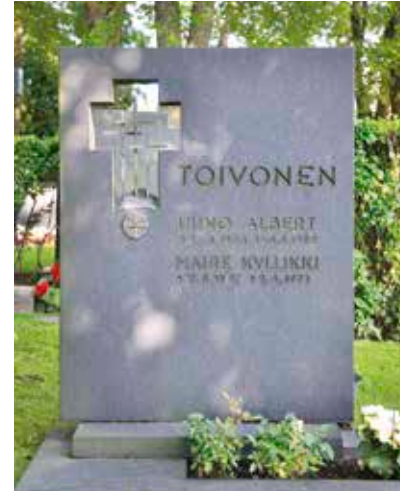
Ensimmäisenä on kaatunut 19. joulukuuta 1939 Kari Olavi Nyrri. Hänen hautansa on kolmannessa rivissä. Viimeinen sankarivainaja on menehtynyt joulukuussa 1946: Veli Reino Mikael Vanne. Hänen hautansa on kahden ensimmäisen vainajan vieressä.

Talvisodassa kaatui 29 maarialaista miestä, jatkosodassa ja Lapin sodassa 82. Kuudenteen ja seitsemänten riviin haudatut ovat kaikki kesällä 1944 kaatuneita. Hautakivissä ovat vain nimet sekä syntymä- ja kuolinajat. Kaatumispaikkaa tai joukko-osastoa ei ole merkitty.

Hautarivistöjen takana kohoaa yksinkertaisuudessaan vaikuttava muistokivi, jota hallitsee teksti: ”Isänmaan puolesta 1939–1944”. Sen alla ovat kohokuviona miekka ja seppel. Muistomerkin graniitti on ”Räntämäen mustaa”, dioriittia, jota louhittiin silloisen Maarian kunnan alueelta, Urusvuorelta. ”Räntämäen mustaa” käytettiin hautakiven lisäksi rakennusten julkisivuissa,

kuten Osuuspankin talossa Maariankatu 4:ssä ja Kansaneläkelaitoksen talossa Helsingissä.

Muistokiven valmisti Uno Albert Toivosen kivityöliike, Räntämäen Graniitti. Toivonen (1903–1989) on saanut hautapaikan kirkon lounaiskulmasta. Toivosen veli Kari Olavi Nyrri johti liikettä ennen sotaa, mutta lepää nyt itse sankaripaaden varjossa.

MUISTOLEHTO JA UURNAHAUTAUSMAA

*Tomu palaa maahan, josta se on tullut.
Henki palaa Jumalan luo, joka on sen antanut.*

Saarnaajan kirja 12:7

☪ **Hautausmaan koilliskulmassa** on vuodesta 1992 sijainnut arkkitehti Heikki Sarainmaan suunnittelema Muistolehto. Se on kuin pieni rauhallinen puisto. Lehdossa voi sen nimen mukaisesti säilyttää niiden edesmenneiden muiston, joiden tuhka on kätkeyty lehtoon nurmen alle tai siroteltu muualle. Muiston voi säilyttää sydämessään ja näkyvästi myös pienessä nimilaatassa.

Lehdon pohjoisovulle on tähän mennessä pystytetty neljä suorakaiteen muotoista graniittiseinämää. Omaiset voivat halutessaan kiinnittää seinämään muistolaatan, joka kertoo vainajan nimen sekä syntymä- ja kuolinvuoden. Seinämiä lisätään edellisten täytyessä muistolaatoista. Nimilaattojen edessä on sija kukille.

Uurnahautausmaa liitettiin kirkkotarhaan vuonna 1998. Sen kaava- ja käyttösuunnitelman laati Arkkitehtitoimisto Laiho-Pulkinen-Raunio.

Uurnahautausmaata leimaa kodikas pienipiirteisyys. Polut lähtevät keskusaukiolta ja kulkevat pensaitten, kukkaistutusten ja nurmikon keskellä.

Hautakivet ovat matalia ja persoonallisia, jotkin niistä ehkä kotipihalta tuotuja. Kivissä pyrähtelee kaiverrettuja ja veistettyjä lintuja ja kivien päällä

istuskelee enkeleitä. Kiviin tehtyjen ikkunoiden takana tuikkivat kynttilät. Hautoja on kaunistettu kukilla ja reunustettu koristekivillä.

BAERIN HAUTAKAPPELI JA VAIVAISUKKO

☛ **Hautausmaan luoteiskulmassa** sijaitsee keltaiseksi maalattu, melko pieni hautakappeli. Sen rakennutti hovioikeuden sihteeri C.G. Baehr, joka kuoli vuonna 1792. Hirvensalon Kaistarniemen tilan omistajana hän oli oikeutettu ostamaan kirkkomaalta tämän nurkan.

Professori Otto Reinhold Baer haudattiin kappeliin 6. kesäkuuta 1833. Vaikka Baer oli turkulainen, hänet haudattiin Maariaan. Hän oli veljensä kanssa Kaistarniemen rusthollin omistaja vuodesta 1821. Myöhemmin Kaistarniemi siirtyi Sargren-suvulle, joka omisti rustitilan Hirvensalossa.

Vuonna 1834 kappeliin haudattiin Jänessaaren rusthollarin Abraham Abrahaminpojan Sargrenin poika Johan Viktor. Sargren itse seurasi poikaansa vuonna 1854. Vuotta myöhemmin haudattiin Carl August Sargren. Kappeli tunnetaan omistavien kartanoidensa mukaan myös Kaistarniemen ja Jänessaaren hautakappelinä.

Baerin hautakappelin itäseinustalla seisoo puinen vaivaisukko, joka hankittiin tilikirjojen mukaan Turusta vuonna 1853. Ukolla on pitkä, harmaa takki ja korkea kaulaliina. Ukko puristaa kainalossaan hattua, joka on keräyslippana. Veistoksen korkeus on 137 cm. Sen yläpuolelle on maalattu kirjoitus: *”Joka köyhbää armabta hän laina Herralle joka hänen hyvän työnsä jälleen maksava on.”*

Ukko keräsi köyhäinkassaan mm. 27 markkaa vuonna 1879 ja 24 markkaa vuonna 1881. Alkuperäinen vaivaisukko on siirretty turvaan Maarian kirkon sisätiloihin torniin, ja nykyään ukon virkaa toimittaa kopio.

Hautakappelin naapurissa, kiviaidan toisella puolella sijaitsee ns. vaivaisten makasiini. Maarian kuntakokous rakennutti vuonna 1896 punatiilisen rakennuksen, jonka sisustus lainajvävarastoa varten valmistui seuraavana vuonna.

Lännenpuoleisen aidan vierellä on vain pari hautaa. Niistä kiinnittää huomiota hirvensalolaisien Ekmanien sukhauta leveine hautakivineen.

AKATEEMIKON LEPOSIJA

☛ **Viimeksi pysähdymme** kirkon pohjoispuolella olevan isohkon korttelin ääreen. Sen keskellä on aikansa johtavan kuvanveistäjän, akateemikko Wäinö Aaltonen (1894–1966) hauta.

Muistomerkkinä on laakea Vehmaan punaisesta graniitista veistetty paasi, jonka päällä on samoin punagraniittinen Genius Montanus -teos, suomeksi Vuoren henki. Taiteilija valmisti teoksen sukuhautaansa varten vuonna 1961. Hän oli nähnyt ”kuin salamanvälähdyksenä oman kuolinnukensa Genius Montanuksen” Carraran vuorilla Italiassa.

Veistoksessa yhdistyvät aiheet, joita Aaltonen tutki läpi tuotantonsa, usein nais- hahmon kautta: suru ja toivo, ikuisuus ja katoavaisuus, kreikkalainen taideperinne ja suomalaiskansallinen näkökulma. Hautamuistomerkin kokonaissuunnitelma on Arkkitehtitoimisto Irma ja Matti Aaltonen. Matti Aaltonen on Wäinö Aaltonen poika.

Alkuperäinen hauta on 1.2.1925 luovutettu räätälimestari Matti Aaltoselle Hirviluodon Arolasta. Kirkkovaltuuston pöytäkirjaan on merkitty seuraavaa:

”Seurakunnalla ei ollut syytä vastustaa anomusta, koska vainaja kauan on kuullut seurakuntaan. Lisäksi tiedetään, että vainajan Maariassa kasvanut poika, kuvanveistäjä Wäinö Aaltonen, muovailee isänsä hautapaikalle muistomerkin, joka samalla on oleva seurakunnan edun kannalta katsottuna arvokkaana taideteoksena julistamassa vanhaa kirkkomaata vanhan kirkon vieressä. Asia käsiteltiin kiireellisenä ja päätettiin antaa hautasija omaisten valitsemaan ja piiriläiskärin hyväksymään paikkaan ehdolla, että hautapaikasta suoritetaan kirkkorabastoon säädetty maksu...”

Wäinö Aaltosen lisäksi haudassa lepävät hänen vanhempansa, Matti Aaltonen (1860–1925) ja Ida Aaltonen (1861–1936), sekä arkkitehti Matti Aaltosen poika Wäinö Johannes (1948).

Wäinö Aaltosen sukuhaudan Genius Montanus -veistoksessa yhdistyvät katoavaisuus ja ikuisuus. Taiteilijan muistoa vaalii Wäinö Aaltosen Seura. Kunniapuheenjohtajansa Antti Lehtisen aloittaman perinteen mukaisesti seura järjestää joka vuosi Aaltosen kuolinpäivän muistotilaisuuden Maarian kirkkomaalla.

● *Hirvensalossa asunut **Wäinö Aaltonen** kävi kansakoulun ja hakeutui Turun Taideyhdistyksen piirustuskouluun vuonna 1910. Opinnot eivät aluksi edistyneet opettajien toivomalla tavalla. Puhuttiin jopa koulusta erottamisesta. Koulutoveritkaan eivät aina ymmärtäneet vähitellen kuuroutuvaa ja syrjään vetäytyvää poikaa.*

Vuonna 1912 syvässä masennustilassa ollut Wäinö näki unessa merkillisen näyn: Kristus ilmestyi hänelle tarttuen siveltimeen ja avaten hänen silmänsä näkemään maailman ja sen värit uudella tavalla. Näky, josta poika kertoi vanhemmilleen vasta paljon myöhemmin, muodostui ratkaisevaksi käänteeksi hänen taiteilijankehityksessään.

Aaltonen valmistui taidemaalariksi vuonna 1915. Kuvanveistotaidon hän opiskeli itsenäisesti työskennellen kivenhakkaajien kesäapulaisena sekä sukulaisensa, kuvanveistäjä Aarre Aaltosen apulaisena.

Wäinö Aaltosesta tuli Suomen kansalliskuvanveistäjä, akateemikko ja professori. Hänen nimeään kantava taidemuseo toimii Turussa.

Aaltonen etsi nuoruudestaan lähtien totuuden ja kauneuden syvintä olemusta. Hänen tunnuslauseenaan olivat Aleksis Kiven sanat: ”Kauneus sydämessäni asukoon.”

LÄHDEKIRJALLISUUTTA

Haavio-Tapaninen, Annikka 2004.

Isäni puiden omenat. Jaakko Haavio, pappi ja runoilija. WSOY, Helsinki.

Kaisti, Riikka – Mannerkorpi, Markku 2001.

Turun ja Kaarinan hautausmaat – Begravnings-platserna i Åbo och S:t Karins. Turun ja Kaarinan seurakuntayhtymä / Åbo och S:t Karins kyrkliga samfällighet, Turku.

Kalm, Pehr 1991.

Matka Pohjois-Amerikkaan. Suomalaisen kirjallisuuden seura, Helsinki.

Kaukovalta, K. V. ja Kaukovalta-Kaila, Eila 1950.

Maarian pitäjän historia III. Maarian seurakunta ja kunta, Turku.

Laaksonen, Hannu 1984.

Turun latinankieliset piirtokirjoitukset. Latinska inskrifter i Åbo. Turun maakuntamuseo, Turku.

Montin-Tallgren, Jenny Maria ja Tallgren, A. M.

1918. Maarian pitäjän paikannimistö. I mantereen puoleinen osa. Turku.

Perälä, Väinö 1949.

Maarian pitäjän historia II. Maarian seurakunta ja kunta, Turku.

Okkonen, Onni 1945.

Wäinö Aaltonen. WSOY, Helsinki.

Riska, Tove 1964.

Maarian kirkko. Suomen kirkot – Finlands kyrkor, Turun arkkihiippakunta III, Turun tuomiorovastikunta I. Suomen muinaismuistoyhdistys, Helsinki.

Finlands adelskalender 2004,

Suomen aateliskalenteri 2004. Atena kustannus oy, Jyväskylä.

Tallgren, A. M. ja Oja, Aulis 1944.

Maarian pitäjän historia I. Maarian seurakunta ja kunta, Turku.

ASIAANTUNTIJALÄHTEET

Seija Frost

Annikka Haavio-Tapaninen

Ulla Laine

Antti Lehtinen

Timo Leinonen

Seppo Toivonen

Maarian entinen haudankaivaja J. Salminen, "Hauta-Janne", ja hänen vaimonsa seisovat kirkkomaan koilliskulmalla. Heidän takanaan näkyvät Salmisten puinen mökki ja vuonna 1896 rakennettu punatiilinen pitäjänmakasiini. Valokuva on vuodelta 1907.

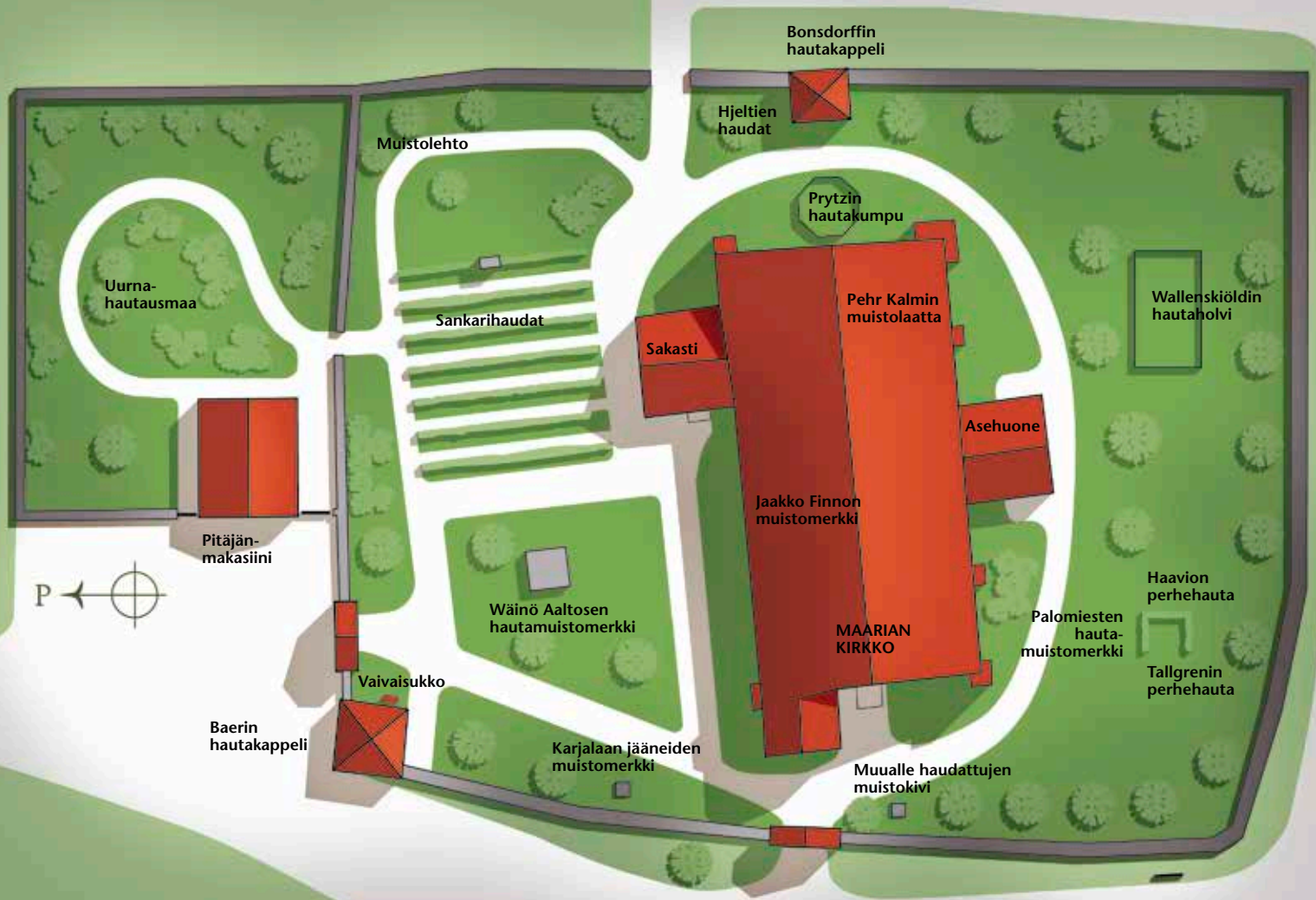

Kuva: Maarian seurakunnan kuva-arkisto

HAKEMISTO

Maarian kirkkomaeesitteessä
mainitut muistomerkit, vainajat,
sukuhaudat, tilat ja kylät
aakkosjärjestyksessä.

	(Sivu no)		
Aaltonen Ida	32	Haavio Kaisa	15
Aaltonen Matti	32	Haavio-suku	15
Aaltonen Wäinö Johannes	32	Hamara	19
Aaltonen Wäinö	31	Hamara: Gustaf Adolf Gustafsson	19
Ahlman Erik	22	Hedenström Anna Viktoria	20
Ahlman Johan Markus	22	Hedenström Johan Jakob	20
Ahlman-suku	22	Hjelt Frans Wilhelm Gustaf	25
Anna	20	Hjelt Hedvig	25
Baer C. G.	30	Hjelt Johanna	25
Baer Otto Reinhold	30	Hjelt Johanna Teodora s. von Hellen	25
Baerin hautakappeli	30	Honka Marjanna	12
Blanqvist Christian	21	Hurme Turkka	10
Bonsdorff Jacob	25	Immalin Ulrica	22
Bonsdorffin lapsi	25	Ingigerd	4
Bäck-suku	4	Iso-Heikkilä	17
Collen Erik	22	Julin El. Margaret	21
Ehrlund Amanda	12	Julin Johan	21
Ehrlund Karl Reinhold	25	Julin: kolme lasta	21
Ekman-suku	30	Julin-suku	21
Elfwing Jacob	26	Jäkälä	18
Ellilä Johan Rikhard	18	Jänessaari	26, 30
Erich Johan Gustaf	9	Kaistarniemi	30
Erich Kristina Maria	9	Kalm Pehr	5
Erich Ruben	9	Karberg Alb.	21
Erich Theodor	9	Karjalaan jääneiden muistomerkki	8
Federley Antoinette Amanda	23	Kastu Juho Vilhelm Simonpoika	19
Federley Anton Christoffer	23	Kastu	18-19
Federley Anton Christoffer Jr.	23	Kastu Ulrika Sogja s. Hammar	19
Federley-suku	23	Kastu: Sofia Wilhelmina Juhantytär	19
Finno (Suomalainen) Jaakko	5	Kastu: Sofia Wilhelmina	19
Frantsi	20	Keckerman Lise	21
Frantsi: Johan Arvid	20	Kihlberg Josef	9
Frantsi: Wihtor Abraham Johanpoika	20	Kohmoinen Amanda Maria	18
Gustafsson Gustaf Adolf	19	Kohmoinen Emil	18
Haavio Hemminki	15	Kohmoinen Ida	18
Haavio Jaakko	15	Kohmoinen Olga Maria	18
		Kohmoinen Viktor	18
		Kohmoinen-suku	18
		Koivonen Jaakko	18
		Koroinen Johanna Matintytär	11
		Koroinen Matti Heikinpoika	11
		Koroinen Serafia Matintytär	11
		Koroinen-suku	11
		Kreander Eleonora Lovisa	25
		Kreander Johanna Dorothea Lovisa	25
		s. de la Myle	24
		Kreander Maria Catharina	24
		Kreander Salomon	25
		Kreivilä	4
		Lagerborg Emelie s. Jägerhorn	17
		Lagerflyckt Johan	26
		Laine Frans Emil	11
		Laine Laura Mandi	10
		Laine Lauri Hemming	10
		Laine Sally Valpuri s. Koroinen	11
		Lauren Helge	10
		Lindroos Wilhelmina	19
		Lindström Johan	9
		Lindvall Einar Gustaf	12
		Lintiljen Natalja Andrejevna	23
		Littche C. A.	22
		Lumme Heljä Joh.	12
		Malcker Erik Gösta	18
		Marjanen Emilia s. Löytty	8
		Marjanen Matti Vilhelm	8
		Marjanen Vilho	8
		Marjanen-suku	8
		Meitoinen	25
		Meltoinen	12
		Muistolehto	29
		Mulli	19
		Mulli: Otto Johan Matinpoika	19
		Mulli: Ulriika Simonentytär	19
		Mulli: Wilhelmina Amanda s. Lindroos	19
		Muualle haudattujen muistokivi	8
		Myreen Class Daniel	25
		Noopila Henrik	12
		Nyholm Johan	4
		Nyrri Kari Olavi	28
		Palm Maria Sofia	21
		Pelander Amalia Serafina	17
		Pitkämäen Keskitalo	20
		Ponsen Abraham	22
		Prusi	8
		Pryss Anders Johan	26
		Pryss Samuel	26
		Prytz-suku	26
		Rancken Johanna Elisabeth s. Ekman	26
		Rantanen Aune Rantanen	10
		Rantanen Vieno	10
		Rantanen-suku	10
		Reuterskjöld Henrietta Sofia	17
		Reuterskjöld Herbert Johan Axel	17
		Rothman Alma	26
		Rothman Fredrika s. Brander	26
		Rothman Maria s. Nygren	26
		Rothman Zaida	26
		Rothman Zakris	26
		Rothman Zakris	26
		Ruohonpään Keskitalo	9
		Räimä	8, 10
		Salovaara Seppo Sakari	12
		Sankarihaudat	28
		Sargren Abraham Abrahaminpoika	30
		Sargren Carl August	30
		Sargren Frans	26
		Sargren Johan Viktor	30
		Sippo Hilda Kristiina	12
		Sippo Hulda	12
		Sjöstedt Adolf Reinhold	25
		Sohman August	12
		Spoof William	25
		Stenfors Johan Ernst	12
		Suikkila Amalia Otteliana	17
		Suikkila Johan Adaminpoika	17
		Suikkila-suku	17
		Suominen Matts Adrian	18
		Tallgren Aarne Michaël	13
		Tallgren Aili	13
		Tallgren Ivar Markus	13
		Tallgren Kaila Anna-Maria	13
		Tallgren-suku	13
		Teräs Ellen Caarlotta	12
		Toijainen: Maria Josefina Antintytär	19
		Toivonen Uno Albert	28
		Uurnahautausmaa	29
		Wallenius	17
		Wallenskiöld Emelie	17
		Wallenskiöld Eric	17
		Wallenskiöld-suvun hautakappeli	17
		Vaivaisukko	30
		Vanne Veli Reino Mikael	28
		Voivalin Johanna Carolina	23
		Vuori Juho V.	18
		Vuori Urho	18
		Wäre Henrik Wiktor	12
		Wäre Serafina	12
		Ylikonsa: Sofia Wilhelmina Antintytär	9
		Österman Matts	22

*☝️ Sinun minä olen kun ylös nousen.
Sinun kun menen levolle
ja sitä valoa, joka minulta täällä puuttuu,
odotan vakaassa uskossa.*

*Minä hiljaisessa bartaudessa vaikenen,
mutta minun tunteeni korkeammalle nousee
kuin sinne mihin kaikki tähdet
tai kaikki ajatukset yltävät.*

Teksti Maarian hautausmaalla olleessa ristissä